

Uitvoeringsbeleid voor de Cultuurhistorische Hoofdstructuur; CHS-uitvoeringsprogramma 2006 en 2007

Inleiding

Waarom een uitwerking van beleid?

De Cultuurhistorische Hoofdstructuur (CHS) is in 2004 beleidsmatig verankerd in het provinciale Streekplan Utrecht 2005-2015 en in het Cultuurprogramma 2005-2008. In 2005 verscheen de publicatie *Tastbare Tijd* waarin cultuurhistorische hoofdstructuur en de ontwikkelingswensen per regio zijn beschreven. In de voorliggende notitie geven we de concrete vertaling van het beleid in de vorm van het CHS-uitvoeringsprogramma. Het programma heeft een looptijd van twee jaar en zal jaarlijks worden geactualiseerd.

Belangrijkste uitgangspunt voor de CHS-uitwerking is dat we onze inzet richten op ruimtelijk samenhangende erfgoedstructuren en erfgoedcomplexen en niet op afzonderlijke monumenten. We benaderen erfgoed als onderdeel van ruimtelijke of landschappelijke structuren en dus als onderdeel van de kwaliteit van onze leefomgeving. Zoveel mogelijk wordt aansluiting gezocht bij de provinciale rol en inzet op het vlak van ruimtelijke ordening. Kern daarvan is de gebiedsgerichte en ontwikkelingsplanologische aanpak. We zoeken koppelingmogelijkheden met andere 'rode' of 'groene' gebiedsontwikkelingen. Op deze wijze geven wij tevens invulling aan het Belvedere-credo 'behoud-door-ontwikkeling'. Binnen dit uitgangspunt richten we ons op een beperkt aantal doeleinden, gebieden of provinciale erfgoedcategorieën. De CHS is hiervoor sturend. We kiezen voor een initiërende, gericht sturende en herkenbare rol van de provincie.

In dit uitvoeringsprogramma zijn twee actuele beleidsontwikkelingen betrokken. De eerste en meest ingrijpende ontwikkeling is het gewijzigde beleid ten aanzien van monumenten en, in mindere mate, archeologie. Met name de beëindiging van de rijkssubsidie voor monumentenrestauraties vraagt om een herbezinning op de provinciale inzet voor monumenten. In paragraaf 2 worden de gewijzigde subsidie-omstandigheden nader toegelicht. In paragraaf 3 wordt vervolgens een voorstel uitgewerkt om het objectenbeleid te koppelen aan de CHS.

Tweede actuele beleidsontwikkeling is de wens van Provinciale Staten, zoals verwoord in een motie 5 november 2005, om extra inzet te plegen op het instandhouden van bijzonder provinciaal erfgoed, de 'provinciale parels'. In paragraaf 4 zijn de inhoudelijke criteria hiervoor uitgewerkt en wordt voorgesteld te streven naar de instelling van een 'investeringsfonds provinciaal erfgoed'. In deze notitie is verder invulling gegeven aan de wens bij de Staten om meer aandacht te geven aan industrieel erfgoed en aan het Groene Hart.

Paragraaf 1

Wijziging rijksbeleid voor monumenten

De uitwerking van het CHS-programma kan niet los worden gezien van de ontwikkelingen in het rijksbeleid voor monumenten en archeologie. We schetsen deze ontwikkelingen beknopt:

1. Het rijk voert een stelselwijziging door in het aan de Monumentenwet gekoppelde financiële instrumentarium voor gebouwde monumenten. Het rijk stopt met restauratiesubsidies van rijksmonumenten. Daarmee ontstaat een situatie waarin het rijk niet langer de volle verantwoordelijkheid neemt voor het oplossen van de nog bestaande grote restauratie-achterstand. Alleen al in onze provincie is de achterstand door ons geschat op € 70 mln. Binnen het IPO

bestaan hierover grote zorgen. Dit najaar zal vanuit IPO actie richting Tweede Kamer worden ondernomen om de kamer nog eens op deze problematiek te drukken.

In februari 2006 is de nieuwe rijksregeling, het Besluit rijkssubsidiëring instandhouding monumenten (BRIM), van kracht geworden. In deze regeling wordt, uitgaande van ingelopen restauratie-achterstanden, de subsidie gericht op een instandhoudingbijdrage in plaats van een restauratiebijdrage. De provincies hebben geen enkele rol gekregen in het nieuwe instandhoudingbeleid van rijksmonumenten.

Met de beëindiging van de rijks-restauratiesubsidies is de basis weggevalen voor de financiële inzet die de Provincie leverde door restauraties voor te financieren. In het verleden was juist het overgrote deel van de provinciale monumenten-gelden hiervoor bestemd. Tegen deze achtergrond is door PS in 2004 in het kader van Kwatta II het monumentenbudget gekort. In het Cultuurprogramma is, vooruitlopend op het gewijzigde rijksbeleid, vastgelegd dat de provincie stopt met voorfinanciering van monumentenrestauraties.

2. Naar verwachting zal de Kamer in 2006 het Wetsvoorstel op de archeologische Monumentenzorg (de 'Malta'-wet) aannemen. Daarmee wordt een nieuwe systematiek ingevoerd voor bekostiging van archeologisch onderzoek bij ruimtelijke planprocedures ('de veroorzaker betaalt'). In die systematiek ligt het niet voor de hand dat de provincie nog de mogelijkheid biedt van archeologiesubsidies voor noodopgravingen, zoals in de huidige regeling is opgenomen.

Te constateren is dat onze subsidieregeling voor monumenten en archeologie niet meer in lijn met de deze gewijzigde omstandigheden in het rijksbeleid en dus aanpassing behoeft.

Paragraaf 2

Programmalijnen CHS-uitvoering

De ontwikkelingen bij het rijk nopen de provincie Utrecht tot een eigen positie bepaling op het vlak van de monumentenzorg: het ligt niet erg voor de hand dat de provincie een algemene financiële rol op zich neemt op het vlak van de zorg voor gebouwde rijksmonumenten, daar waar wettelijke taken zijn verdeeld tussen rijk en gemeente. In plaats daarvan kiezen we ervoor om de huidige middelen voor gebouwde (en archeologische monumenten) direct te koppelen aan het CHS. We werken dit uit in het voorliggende uitvoeringsprogramma. Het programma kent de volgende vier hoofdlijnen:

- a. gebiedsprojecten CHS. Deze lijn is in het Cultuurprogramma al onderscheiden en wordt in deze notitie verder uitgewerkt. Als nieuwe beleidscategorie worden de *monumentale gebiedsprojecten* geïntroduceerd;
- b. investeringsfonds provinciaal erfgoed We willen ons gericht inzetten voor provinciaal toperfgoed, dat vraagt om een extra financiële en beleidsmatige inspanning;
- c. sturing van ruimtelijke ontwikkelingen. Deze programmalijn is in deze notitie verder ingevuld voor de jaren 2006 en 2007 op basis van de uitgangspunten uit het Cultuurprogramma;
- d. publieksbereik CHS. In het Cultuurprogramma is nog niet uitgewerkt hoe binnen het CHS-programma aandacht wordt besteed aan aspecten van publieksbereik. Daarbij gaat het enerzijds om de fysieke ontsluiting en toegankelijkheid, anderzijds om informatievoorziening aan betrokkenen (draagvlak scheppen) en informatie voor algemeen publiek. Afhankelijk van het type project, kan ook aandacht worden besteed aan educatie en onderwijsactiviteiten. Uitwerking van deze nieuwe CHS-lijn gebeurt hieronder in paragraaf 6.

Door PS is € 200.000 beschikbaar gesteld voor een educatief project, gerelateerd aan de CHS. Daarvoor wordt een afzonderlijk voorstel aan PS voorbereid.

Paragraaf 3

Uitwerking lijn 1: Gebiedsprojecten CHS

3.1 Integrale gebiedsprojecten: Nieuwe Hollandse Waterlinie en Grebbelinie

In de *Tastbare Tijd* zijn naast tien CHS-deelgebieden ook de Utrechtse verdedigingslijnes afzonderlijk beschreven. De Nieuwe Hollandse Waterlinie, Grebbelinie en Limes doorkruisen verschillende CHS-deelgebieden. Ze vormen als het ware de cultuurhistorische ruggegraat van de provincie. Met name Nieuwe Hollandse Waterlinie en Grebbelinie zijn nauw verknoopt aan de provinciale ruimtelijke hoofdstructuur en lenen zich bij uitstek als kapstok voor gebiedsprojecten met een brede doelstelling. Beide linies staan daarom ook centraal in de uitwerking van de CHS naar een uitvoeringsprogramma. Voor beide linies zijn inmiddels brede gebiedsprojecten van start gegaan op basis van de opgave zoals geformuleerd in het Streekplan 2005-2015 en het Cultuurprogramma 2005-2008. De hoofddoelen voor Nieuwe Hollandse Waterlinie en de Grebbelinie zijn primair vanuit erfgoedbelang geformuleerd, maar zijn verbreed met neven-doelen op het vlak van natuur, recreatie, landschap en economische versterking. Voor deze grote, integrale projecten zijn afzonderlijke projectstructuren tot stand gekomen, met een eigen bestuurlijke aansturing. Uitvoering van beide projecten vormt een wezenlijk onderdeel van de uitvoeringsambitie van het CHS-beleid. In deze notitie worden ze niettemin maar beknopt behandeld. Vanwege de breed geformuleerde doelstelling, organisatie en financiële inzet van deze beide projecten vindt bestuurlijke besluitvorming separaat plaats en dus niet via dit uitvoeringsprogramma CHS. De Limes is overigens wél in dit uitvoeringsprogramma als afzonderlijk project, met een wat beperktere ambitie, opgenomen.

Voor het project de Grebbelinie wordt juni 2006 een gebiedsvisie met uitvoeringsprogramma aan PS voorgelegd. Inzet is om de uitvoering van de Grebbelinie-projecten te koppelen aan realisatie van projectdoelen zoals geformuleerd in het Reconstructieplan Gelderse Vallei en Heuvelrug. Voor de NHW vindt uitvoering plaats in vier enveloppegebieden. In april 2005 is aan PS de Bestuursvereenkomst voorgelegd, waarin de ambitie en strategie voor de Waterlinie op hoofdlijnen zijn beschreven.

Middelen integrale gebiedsprojecten

Financiering van beide projecten wordt, ingegeven door de integrale opgave en de grootte van de investeringen, gezocht buiten het CHS-programma. De Grebbelinie is in het MAP Streekplan opgenomen als een van de vijf uitvoeringsprojecten. Voor de periode 2005-2007 is € 1,5 mln beschikbaar.

Voor de NHW is in december 2005 een bedrag van enkele miljoenen uit het provinciale Stimuleringsfonds en uit de Middelen Nationale Landschappen beschikbaar gesteld voor projecten zoals opgenomen in het uitvoeringsprogramma NHW 2005/2006. Aanvullend daarop wordt cofinanciering gezocht. De middelen zijn bestemd voor realisatie van circa 35 quick wins in de vier enveloppegebieden.

3.2 Monumentale gebiedsprojecten

Naast de *integrale gebiedsprojecten* willen we een nieuw type gebiedsprojecten gaan invoeren, de zogenaamde *monumentale gebiedsprojecten*. We werken hieronder de nieuwe aanpak voor dit type projecten uit. De kern van deze aanpak is dat we een koppeling leggen tussen gebiedsgerichte aanpak enerzijds en een voldoende aandacht op het monumentale erfgoed anderzijds. We willen ons daarbij voor richten op het erfgoedcategorieën als onderdeel van de cultuurhistorische hoofdstructuur in CHS-deelgebieden.

Voorbeeld

We willen niet zomaar een project starten voor bijvoorbeeld monumentale boerderijen in de hele provincie. We willen ons evenmin richten op restauratiesubsidies voor individuele boerderijen; dat zien we als een zaak voor rijk en gemeenten. Om in dit voorbeeld te blijven: we leggen prioriteit bij projecten in alleen die CHS-deelgebieden waar historische boerderijstructuren bepalend zijn voor de cultuurhistorische hoofdstructuur. Dat geldt bijvoorbeeld voor de Lopikerwaard. Denkbaar is dat we daar een project starten om de cultuurhistorische kwaliteit van de belangrijkste boerderijlinten te behouden, versterken, te ontwikkelen of zelfs te vernieuwen. De daarin aanwezige monumentale

boerderijen vormen uiteraard belangrijke waarden, maar worden beschouwd in de context van de erfinrichting en de karakteristiek van het hele lint. De inzet kan variëren van versterking van inrichting van huiskavels, sloop van ongewenste erfbebouwing, versterking van het wegprofiel, bijdragen aan passende herbesteding van boerderijen tot studie naar ontwikkelingspotenties van de bebouwingslinten.

Stap 1 Koppeling met CHS

Voorwaarde bij de selectie van projecten is een inhoudelijke koppeling aan de CHS. We hebben gekozen voor een inperking van erfgoedcategorieën waar we ons als provincie op willen richten. Deze selectie is toegelicht in bijlage 1. We richten ons primair op twee hoofdgroepen erfgoedstructuren: ofwel erfgoed met een duidelijke koppeling tussen het erfgoed-object en het landschap ofwel op erfgoedcomplexen. Op basis hiervan onderscheiden we een achttal erfgoedcategorieën (zie de tabel). We richten ons niet op de categorie van woonhuizen en dus ook niet op woonwijken, villaparken e.d. Daar zijn gemeente, rijk en uiteraard de eigenaar zelf (via de fiscale aftrekmogelijkheid) aan zet. Vervolgens is geanalyseerd in hoeverre deze categorieën bepalend zijn voor de cultuurhistorische hoofdstructuur van onze CHS-deelgebieden. De resultaten van deze exercitie zijn samengevat in onderstaande tabel. De tabel verschaft inzicht in de verspreiding van de verschillende categorieën erfgoed over de CHS-deelgebieden. De tabel geeft aan waar vanuit inhoudelijk perspectief prioriteiten gelegd zouden kunnen worden. Bijvoorbeeld: in de Vechtstreek zou prioriteit gelegd kunnen worden op de categorieën: waterlinies, buitenplaatsenzones en evt. archeologie. En als we iets in Eemland willen doen ligt de prioriteit bij historische waterbeheersingswerken.

CHS-deelgebieden	erfgoedcategorie							
	water-linies	buitenplaat-senzones	boerderij-linten	waterbeheer-singswerken	industrie	infra-structuur	institutionele complexen	archeologie
Utr.Heuv		xxx			x	xx	xxx	xxx
Kr.Rijn Langbroek	xx	xx	xx	xx	x	xxx		xxx
Oude Rijn	x		x	xx	x	x		xx
De Vecht	xxx	xxx	x	x	x	x		xx
Nederrijn Lek				x	x	x		
Lop.waard Schalkwijk Vianen	xxx		xxx	x	x	x		x
De Venen	x		xxx	x	x	x		
Vechtplassen	xx		xxx	x	x	x		
Eemland	x		x	xx	x	x		x
Geld.Vallei	xxx	x	xx	x	x	xx	x	x

x voorkomend   xx ondersteunend   xxx bepalend

Vervolgens zijn criteria te formuleren voor de soorten projecten die in aanmerking komen. We onderscheiden vier hoofdgroepen van projecten waarop de provincie zich richt:

- bijdragen aan planontwikkeling voor historische structuren of complexen;
- bijdragen aan behoud en herstel van historische structuren of complexen;
- bijdragen aan herbesteding of herontwikkeling van historische complexen of structuren;
- bijdragen aan versterking van de historisch-ruimtelijke karakteristiek bij ruimtelijke ontwikkeling.

De provinciale inzet kan per project uiteenlopen en betrekking hebben op verschillende onderdelen in het totale proces van de cultuurhistorische monumentenzorg. Zoals eerder aangegeven, in principe wordt geen bijdrage geleverd aan restauratie of instandhouding van individuele objecten. Hiervoor stellen Rijk en gemeenten zich verantwoordelijk.

Stap 2: Koppeling met de ruimtelijke agenda

We willen onze inzet richten op gebieden waar de ruimtelijke dynamiek hoog is en waar cultuurhistorische structuren onder druk staan. Daar ligt de grootste noodzaak om erfgoed te behouden en een plek te geven in nieuwe ontwikkelingen. Richtinggevend is de in ontwikkeling zijnde provinciale Agenda Vitaal Platteland 2007-2013, waarin de gebiedsprojecten worden uitgewerkt en de middelen verdeeld. Daarnaast kijken we ook naar andere mogelijke ruimtelijke ontwikkelingen en ruimtelijke verkenningen, die nog niet in het AVP zijn vertaald. Te denken is bijvoorbeeld aan het Ontwikkelingsprogramma voor het Groene Hart, de uitwerking van de Nationale Landschappen en aan de Ontwikkelingsvisie NV Utrecht 2015-2030.

Stap 3: Prioriteiten 2006 en 2007

De laatste stap is om concreet aan te geven waar we in 2006 en 2007 op gaan inzetten. Dat wil zeggen: in welke gebied en gericht op welke erfgoedcategorieën. Sturend daarvoor is enerzijds de inhoudelijke prioritering die kan worden gekozen op grond van bovenstaande tabel, anderzijds de ruimtelijke druk. Op grond van de ruimtelijke druk leggen we in 2006 en 2007 beleidsprioriteiten bij:

- 1 **Groene Hart.** Hier speelt de uitwerking van de status als Nationaal Landschap en van de uitwerking van het Ontwikkelingsprogramma Groene Hart. Gebiedsprojecten die direct van invloed zijn op de cultuurhistorische kwaliteiten zijn: De Venen, de Natte As (Polder Mijdrecht Noord) en Recreatief Netwerk. In het Groene Hart speelt verder de problematiek van herbestemming van boerderijen, die druk legt op het behoud van de kwaliteit van historische boerderijlinten. Cultuurhistorie moet beter in de gebiedsontwikkelingen van het Groene Hart betrokken worden. In 2006 en 2007 willen we monumentale gebiedsprojecten genereren in het Groene Hart. Inhoudelijk accent ligt op de volgende erfgoedcategorieën: boerderijlinten, waterlinies (Oude Hollandse Waterlinie) en waterbeheersingswerken. We willen hiervoor in 2006 een cultuurhistorische verkenning uitvoeren (zie par. 5).
- 2 **Utrechtse Heuvelrug** De Utrechtse Heuvelrug staat sterk in de provinciale schijnwerpers met de projecten Hart voor de Heuvelrug (met vliegveld Soesterberg) en het project de Stichtse Lustwarande). Inzet is enerzijds gewenst om vanuit erfgoed mede sturing te geven aan deze ontwikkelingen. In andere delen van de Heuvelrug liggen kansen voor projecten waar het accent meer ligt op herstel en ontsluiting van erfgoed. We leggen op de Utrechtse Heuvelrug prioriteit bij projecten die vallen in de volgende erfgoedcategorieën: buitenplaatsen en institutionele complexen (militaire complexen, zorginstellingen), infrastructuur (Amersfoortsestraatweg), industrie (tabaksschuren) en archeologie. In 2005 zijn enkele behoud- en herstelprojecten gestart voor buitenplaatsen op de Heuvelrug. In 2006 en 2007 krijgen deze een vervolg.

Vanuit inhoudelijke prioriteitstelling richten we ons in 2006 en 2007 daarnaast op de volgende erfgoedcategorieën:

- 3 **Industrieel erfgoed.** De aandacht voor industrieel erfgoed neemt toe. Politiek en maatschappelijk staat deze erfgoedcategorie volop in de belangstelling. Via gerichte investering in concrete projecten willen we behoud c.q. herbestemming van industrieel erfgoed bevorderen. In 2006 voeren we hiertoe een quick scan uit naar in aanmerking komend industrieel erfgoed (zie par. 5)
- 4 **Archeologie: de Romeinse Limes.** In 2005 is een landelijke intentieverklaring ondertekend voor de Limes. Op basis daarvan wordt in 2006 gestart met een gezamenlijk uitvoeringsprogramma en gezamenlijke organisatie. De provincie Utrecht wil hierin actief participeren. Binnen de provincie leggen we prioriteit bij uitvoering van een inrichtingsproject voor het castellum Vechten op het kruispunt van Limes en Nieuwe Hollandse Waterlinie. Daarnaast ondersteunen we het initiatief van de Stichting Domplein 2013 om de cultuurhistorische geschiedenis van het Domplein zichtbaar te maken. In 2006 worden in Leidsche Rijn enkele Limes-projecten gerealiseerd mede dankzij een bijdrage vanuit het programma Vrede van Utrecht.

Middelen monumentale gebiedsprojecten

In het Cultuurprogramma is het besluit vastgelegd dat we stoppen met voorfinanciering van restauraties van rijksmonumenten, omdat het rijk met haar subsidies stopt. Daarmee vervalt een belangrijk subsidiedoel van onze monumentenregeling. Op basis van de huidige regeling werden daarnaast kleine restauratiesubsidies verstrekt. We stellen voor een groot deel van deze middelen, te

weten € 200.000 in te zetten voor de monumentale erfgoedprojecten en de subsidieregeling te beëindigen. Door herverdeling binnen het budget voor het CHS-programma hebben we dan in totaal jaarlijks € 450.000 beschikbaar hebben voor de monumentale gebiedsprojecten

We voorzien geen knelpunten bij stopzetting van de huidige regeling. Slechts een klein deel van het budget ging naar restauratiesubsidies. De subsidies zelf waren klein; gemiddeld ca. € 3.000. In de regeling konden gemeentelijke monumenten kleine subsidies krijgen. Voor de gemeentelijke monumenten geldt dat zij vanaf 2004 aanspraak kunnen doen op laagrentende leningen vanuit het *Cultuurfonds Monumenten in de provincie Utrecht* (CMU). De provincie heeft daarin eenmalig een bedrag van € 1,5 mln gestort en draagt daarnaast tot en met 2008 jaarlijks € 150.000 bij. Wij vinden dat de provinciale inzet voor gemeentelijke monumenten via de bijdrage aan het CMU voldoende is afgedekt.

Twee andere potentiële knelpunten benaderen wij als volgt:

- 1 molens. De huidige subsidieregeling biedt een afzonderlijke subsidiemogelijkheid voor molens. In 2004 hebben Provinciale Staten € 4 mln. beschikbaar gesteld voor de restauratie van de molens van de stichting De Utrechtse Molens. Inmiddels is deze stichting ondergebracht bij de stichting Het Utrechts Landschap. Afspraken over toekomstig onderhoud van deze molens worden onderdeel van de prestatie-afspraken met HUL
- 2 kerken. Recentelijk hebben zich enkele problemen gemanifesteerd, waarbij monumentale kerken in problemen komen doordat ze geen aanspraak meer kunnen maken op rijkssubsidie. We houden hier als primaire lijn aan dat het rijk alsnog haar verantwoordelijkheid voor restauratie moet nemen. In het verleden heeft de provincie vrijwel uitsluitend restauraties bespoedigd door voorfinanciering. Directe provinciale restauratiesubsidie voor kerken is slechts in uitzonderingsgevallen voorgekomen.

De molens en kerken kunnen vanaf 2006, indien ze rijksmonument zijn, als eerste monumentencategorie gebruik maken van de instandhoudingssubsidie uit het BRIM. In uitzonderlijke gevallen willen we bezien of individuele molens of kerkelijke monumenten aanspraak kunnen maken op een provinciale bijdrage indien zij kunnen worden aangemerkt als een provinciale ‘erfgoedparel’ vanuit het provinciale investeringsfonds (zoals hieronder uitgewerkt). Hier blijft echter het uitgangspunt: het rijk is primair aan zet.

Paragraaf 4

Uitwerking lijn 2: Investeringsfonds provinciaal erfgoed

De *monumentale gebiedsprojecten* kunnen in grootte en complexiteit variëren. De hiervoor beschikbare middelen zijn echter ontoereikend om de individuele problematiek op te lossen van een aantal buitengewone monumentale gebouwen of gebouwencomplexen, die belangrijke representanten zijn voor het Utrechtse provinciale erfgoed. Hiervoor kan een afzonderlijke provinciale inzet gewenst zijn, zoals eerder gebeurd is bij de molens en de Nieuwe Hollandse Waterlinie. De inzet voor deze Utrechtse ‘parels’ richt zich op gebouwen, complexen met bijbehorende groenaanleg die door hun vormgeving of aanleg de sterke provinciale (of zelfs landelijke) vertegenwoordigers zijn van een bepaalde stijl of ontwikkeling. In bijlage 1 zijn voorbeelden uitgewerkt van deze ‘parels’.

We kiezen er echter nadrukkelijk niet voor om een limitatieve lijst van provinciale parels op te stellen. Een dergelijke lijst zal op zich weliswaar een boeiende vakinhoudelijke discussie oproepen, maar dient niet het doel: het geven van een gerichte investeringsbijdrage in relevante gevallen. In plaats van een lijst kiezen we ervoor om een aantal criteria te formuleren waaraan voldaan moet worden. In lijn met de al gepleegde inzet voor de molens en de Nieuwe Hollandse Waterlinie, kunnen de volgende criteria worden geformuleerd:

1. We kiezen voor de Utrechtse erfgoedparels; voor Utrecht uniek of buitengewoon representatief en met de focus op objecten of complexen in een landschappelijke of historisch-stedelijke context. In bijlage 1 zijn inhoudelijke voorbeelden van Utrechtse parels benoemd om de denkrichting toe te lichten;

2. Het moet gaan om grote, spraakmakende projecten op het vlak van restauratie, herinrichting of herbesteding van cultureel erfgoed met een goed te realiseren uitstraling naar het grote publiek (openstelling, toegankelijkheid, educatieve of museale activiteiten, evenementen, etc.);
3. Het moet gaan om monumenten(complexen) waarvoor andere financieringsbronnen ontoereikend zijn;
4. Het moet gaan om monumenten(complexen) waar een eenmalige investeringsimpuls noodzakelijk is om het duurzame behoud en duurzame exploitatie te garanderen (door eigendomsafspraken, een goede functie en voldoende structurele onderhoudsmiddelen).

De keuze voor inzet voor een erfgoedparel zal van geval tot geval moeten worden beoordeeld.

We hebben er in het Cultuurprogramma 2005-2008 voor gekozen om de positie van het Utrechts Landschap op het vlak van beheer van historisch erfgoed te benutten en te versterken. Prioriteit ligt dan ook op investering in projecten, waarbij het Utrechts Landschap de beoogde eigenaar en/of beheerder is.

Middelen investeringsfonds

Om incidenteel te kunnen investeren in het behoud van erfgoedparels is het wenselijk om een reserve genaamd *Investeringsfonds provinciaal erfgoed* in het leven te roepen. In ieder geval zullen de middelen die terugvloeien uit aflossing van nog uitstaande voorfinancieringen in deze reserve worden ondergebracht. Daarmee kan het direct worden gevuld met een bedrag van circa € 3 mln. Op termijn zal dit bedrag verder toenemen als voorfinancieringen worden afgelost. Over de problematiek van de (aflossing van) voorfinancieringen zal PS overigens in het najaar afzonderlijk worden geïnformeerd.

Paragraaf 5

Uitwerking lijn 3: Sturing van ruimtelijke ontwikkelingen

We willen erfgoed beter positioneren in de startfase van regionale en lokale gebiedsontwikkelingen. Daar worden vaak de cruciale keuzes gemaakt en daar liggen de grootste sturingskansen. Instrumenten die we daarvoor verder willen ontwikkelen zijn de strategische verkenningen en de Cultuurhistorische Effectrapportages (CHER). In het Cultuurprogramma zijn ze al aangekondigd. Hieronder zijn ze verder uitgewerkt en vertaald naar inzet in 2006/2007.

Strategische verkenningen

De komende jaren zal Utrecht grote ruimtelijke veranderingen blijven ondergaan via tal van gebiedsprojecten. Erfgoed moet van begin af aan mede sturend zijn bij dergelijke projecten. Zo ver zijn we nog niet. Om erfgoed met name in de startfase beter in dergelijke ruimtelijke projecten te positioneren, kan het nodig zijn verkennende of strategische studies te laten uitvoeren om het erfgoedbelang goed 'aan tafel' te krijgen. Het gaat om onderzoeks- of ontwerpprojecten met als doel om het cultuurhistorische belang te identificeren en op basis daarvan ideeën en projectvoorstellen te genereren voor de ruimtelijke inrichting vanuit het principe 'behoud-door-ontwikkeling'. Deze aanpak moet aansluiten bij rol die de provincie komende jaren wil uitbouwen op het vlak van ruimtelijke ordening, namelijk de rol als gebiedsregisseur bij ontwikkelingsplanologie. Voorbeeld van deze aanpak is het de recent afgerond studie naar militaire kampementen op de Utrechtse Heuvelrug, die informatie en ideeën moet aanreiken voor cultuurhistorische inbreng in het project hart voor de Heuvelrug.

Streven is om jaarlijks twee à drie verkenningen uit te voeren binnen de sturingsgebieden van de CHS of in gebieden waar belangrijke onderdelen van de cultuurhistorische hoofdstructuur zijn gelegen (zie Tastbare tijd; kaarten p.298/9 en 303). In 2005 is een verkenning gestart naar de cultuurhistorische betekenis van de Amersfoortsestraatweg. In 2006 willen we ons richten op uitvoering van de volgende strategische verkenningen:

1. Groene Hart: cultuurhistorische verkenning. Het Groene Hart heeft grote cultuurhistorische waarden. We willen de mogelijkheden verkennen om deze waarden te versterken door uitvoeren van gerichte projecten, de *monumentale gebiedsprojecten*. Daartoe worden lopende initiatieven in

beeld gebracht en potentiële projecten geïdentificeerd in samenspraak met gebiedspartijen. Hiermee wordt een eigen cultuurhistorische agenda gevormd.

2. Vliegbasis Soesterberg e.o. visie-uitwerking en haalbaarheid cultuurtoeristische ontwikkeling van de Vliegbasis Soesterberg e.o. In 2006 is een bestuursakkoord gesloten voor het gebiedsproject Hart voor de Heuvelrug waarin ruimte is om vliegbasis Soesterberg recreatief en cultuurhistorisch te versterken. Wij willen de mogelijkheden uitwerken om, binnen de gestelde kaders, hier een cultuurtoeristische trekker op nationaal niveau te realiseren. Tevens willen we uitwerken op welke wijze de andere militaire relicten betrokken kunnen worden bij plannen in dit gebiedsproject.
3. verkenning industrieel erfgoed. Via een *quick scan* wordt in beeld gebracht op welke plaatsen in de provincie belangrijk industrieel erfgoed aanwezig is dat in slechte staat verkeert, dan wel dat dreigt te verdwijnen als gevolg van herinrichting, sloop etc. De *quick scan* moet de basis bieden voor selectie van enkele gerichte projecten om industrieel erfgoed dat van provinciaal belang is veilig te stellen.

Voor 2006/7 gaan we daarnaast aan de slag met de volgende verkenningen:

4. Groene Hart: boerderijstroken. De problematiek van de landbouw (bedrijfsbeëindiging, herbesteding) en de Ruimte voor Ruimte-regeling leggen grote druk op behoud van de historische karakteristiek van boerderijlinten. We willen bezien wat de mogelijkheden zijn om bij deze veranderingen zoveel mogelijk de kwaliteit van de stroken te behouden en bij verdere ontwikkeling te versterken. Tevens willen we onderzoeken in hoeverre de huidige bebouwingsstructuren aanknopingspunten bieden voor nieuwe vormen van landelijk wonen;
5. westelijk Kromme Rijngebied: cultuurhistorische potentie. Het gebied tussen Fort Vechten en Wijk bij Duurstede is van bijzonder cultuurhistorisch belang vanwege de Nieuwe Hollandse Waterlinie, de Romeinse Limes en de middeleeuwse stroomrugontginningen. Met name het westelijke gebied kent een grote ruimtelijke druk op korte en lange termijn. Dit vraagt om nadere visievorming over de ontwikkelingspotenties vanuit cultuurhistorisch perspectief.

Cultuurhistorische Effectrapportage

Via de lijn van plantoetsing zijn we indirect betrokken bij lokale plannen. We willen onze inzet meer richten en prioriteit leggen bij actieve sturing van lokale gebiedsontwikkelingen, bij voorkeur binnen de gebieden van de Cultuurhistorische Hoofdstructuur. Daarvoor leent zich bij uitstek het instrument van de Cultuurhistorische Effectrapportage (CHER). De CHER is een verkenning van de aanwezige cultuurhistorische waarden en hoe deze betrokken kunnen worden bij geplande ruimtelijke ingrepen op lokaal niveau. We willen de cultuurhistorische effectrapportage actiever inzetten en verder ontwikkelen, in samenwerking met de gemeenten.

De afgelopen jaren zijn met medefinanciering van de provincie enkele cultuurhistorische effectrapportages uitgevoerd. Gebleken is dat door gemeenten tot nu toe slechts spaarzaam van deze mogelijkheid gebruik is gemaakt. Hier speelt het effect 'onbekend maakt onbemind'. Onze inzet is erop gericht dat in 2006 en 2007 jaarlijks drie of vier CHER's worden uitgevoerd met financiële ondersteuning van de provincie. Extra inspanningen om dit instrument goed bij gemeenten te introduceren zijn:

- in 2006 wordt in de procedure van de sectorale plantoetsing een screening ingevoerd om kansrijke projecten op het spoor te komen;
- in het voorjaar 2006 zal een themabijeenkomst CHER worden georganiseerd voor gemeente-ambtenaren (ROMA). De bijeenkomst moet ertoe leiden dat vanuit gemeenten voorstellen of projectideeën voor een CHER worden aangedragen.

Middelen voor sturing ruimtelijke ontwikkelingen

Voor de strategische verkenningen en de CHER's is jaarlijks € 150.000 beschikbaar

Paragraaf 6

Uitwerking lijn 4: publieksbereik CHS

Het behoud van cultuurhistorische waarden vraagt niet alleen om inzet in de ruimtelijke planvorming. Deze inzet moet worden ondersteund door maatschappelijke verankering van het cultuurhistorische belang. In 2006 en 2007 ondernemen we hiervoor de volgende acties:

1. De gebiedsgerichte erfgoedprojecten moeten zodanig zijn opgezet dat binnen de projecten voldoende aandacht is voor informatievoorziening met het oog op betrokkenheid en draagvlakvorming. Per project zal ook worden nagegaan in hoeverre het functioneel is om nadere eisen te stellen aan algemene publieksvoorlichting en inzet van het onderwijs. Bij dat laatste is de vraag van de scholen en de mogelijkheid van het curriculum leidend. We stellen de eis dat bij de uitvoering van projecten in het projectplan een communicatieparagraaf is opgenomen en dat hiervoor voldoende middelen worden gereserveerd;
2. We ontwikkelen in 2006 een algemene communicatiestrategie voor het CHS-uitvoeringsprogramma;
3. We werken de PS-motie *Ontwikkeling educatief project Tastbare Tijd* uit in een afzonderlijk voorstel aan PS;
4. We stimuleren dat de mogelijkheden die het Actieprogramma Cultuurbereik biedt, ook worden benut voor CHS-gerelateerde projecten;
5. We maken afspraken met het Erfgoedhuis over een actieve flankerende rol bij het CHS-uitvoeringsprogramma; dit zowel bij het scheppen van draagvlak als bij de algemene publieksgerichte acties;
6. We kiezen ervoor om het Erfgoedhuis de uitvoerende taak te geven in het beschikbaar stellen aan derden van de middelen voor publieksbereik en voor ondersteuning van activiteiten van lokale historische en archeologische verenigingen. Dit kan variëren van het ondersteunen van publieksevenementen en de productie van informatief of educatief materiaal tot het ondersteunen van lokale activiteiten van historische en archeologische verenigingen.

Middelen publieksbereik CHS

De middelen voor publieksbereik moeten deel uitmaken van elke projectbegroting. Daarnaast reserveren we een algemeen budget van € 73.000 uit het vroegere Monumentenkrediet voor publieksbereik en ondersteuning van lokale initiatieven. We hevelen dit bedrag over naar het nieuwe Erfgoedhuis op basis van specifieke prestatie-afspraken.

Paragraaf 7

Beschikbare middelen voor erfgoed herschikt

Het jaar 2006 is een overgangsjaar. Een deel van de middelen zal nog tot besteding worden gebracht op basis van de nog geldende monumentensubsidieregeling. In de tweede helft van 2006 zal gestart worden met werken op basis van de in deze notitie uitgewerkte uitgangspunten en financiële kaders.

In de huidige begroting is een scheiding aangebracht tussen CHS-gerelateerde middelen en de subsidiemiddelen die zijn opgenomen voor beheer en behoud van monumenten. Het is wenselijk om deze middelen te herschikken om ze vanuit de bovengenoemde beleidsuitgangspunten met elkaar in samenhang in te zetten. De begroting wordt daartoe als volgt aangepast:

- Het post 'subsidies behoud en beheer' (€ 273.000) was niet alleen bedoeld voor restauratiebijdragen, maar ook voor bijdragen ten behoeve van publieksbereik (publicaties, voorlichting e.d.). Dit budget wordt opgeknipt: € 200.000 wordt ingezet voor het CHS-programma. De overige middelen (€ 73.000) worden bestemd voor publieksbereik en ondersteuning lokaal onderzoek e.d. Deze laatste gelden worden als doelmittelen overgeheveld naar het vernieuwde Erfgoedhuis.
- De archeologiesubsidies zijn de laatste jaren beperkt verstrekt, omdat de doelen van noodonderzoek en informatievoorziening verouderd zijn. De wetgeving is veranderd, waardoor er weinig actieve aanvragers meer zijn. Dit budget 'subsidies archeologie' (€ 26.000) wordt samengevoegd met de post 'gegevensbeheer', tot de nieuwe post 'Gegevensbeheer CHS'.

Hierdoor is één budget beschikbaar om de cultuurhistorische database te actualiseren en via de website te ontsluiten.

In de onderstaande tabel is de oude en nieuwe verdeling weergegeven. Voor het CHS-programma is in totaal € 634.000 beschikbaar. In de tabel is een onderverdeling binnen het CHS-programma aangegeven.

Huidige verdeling middelen		Nieuwe verdeling middelen	
1. Product CHS		1. Product CHS en ruimtelijk beleid	
Gebiedsgerichte aanpak	200.000	CHS-programma	634.000
Sturing ruimtelijke ontwikkeling	200.000	Monumentale Gebiedsprojecten	450.000
Limes	34.000	Sturing ruimtelijke ontwikkeling	150.000
Gegevensbeheer	31.000	Limes	34.000
2. Product Monumenten		Cultuurfonds Monumenten Utrecht	150.000
Cultuurfonds Monumenten Utrecht	150.000	Gegevensbeheer CHS	57.000
Subsidies behoud en beheer	273.000	2. Product Ondersteunende instellingen	
Subsidies archeologie	26.000	Voorlichting en publicaties	40.000
		Ondersteuning lokale activiteiten	33.000
Totaal beschikbaar	914.000	Totaal beschikbaar	914.000

N.B. niet alle middelen zijn opgenomen. Middelen voor onder meer het archeologische depot en erfgoedhuis ontbreken, omdat ze op basis van dit voorstel niet wijzigen.

Bestemmingsreserve CHS

Het uitvoeringsprogramma CHS introduceert een wezenlijk andere aanpak. We willen gericht investeren in gebiedsprojecten en in verkenningen. Bij deze projecten zullen in de voorbereiding en uitvoering veelal derde partijen betrokken zijn. De voortgang is mede afhankelijk van de voortgang bij deze betrokken partijen. Betrokkenheid kan variëren van betrokkenheid via cofinanciering, bestuurlijke betrokkenheid of als bevoegd gezag bij vergunningprocedures. De doorlooptijd van de projecten is daarom moeilijk in te schatten, zeker in de initiatieffase van projecten. Om deze reden stellen we voor om de voor projecten beschikbare, maar niet-verplichte CHS-middelen onder te brengen in een CHS-bestemmingsreserve.